

REFERINȚE ISTORICE ȘI NOȚIUNI GENERALE PRIVIND EROAREA JUDICIARĂ

Alexandru MARIȚ

Doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Studii Politice
și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova

e-mail: alexmarit123@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

Roman EREMCIUC

Doctorand, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova

e-mail: roman.eremciuc@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5792-5691>

Eroarea este ideea greșită pe care o avem despre un lucru, sau mai precis credința în existența unei calități sau a unui fapt, relativ la un fapt juridic, calitate sau fapt care nu există în realitate. Eroarea în dreptul penal are înțelesul comprehensiv de greșeală și de neștiință. Deci, greșeala sau comiterea fără voință a unei infracțiuni este mereu rezultatul ignoranței fie de fapt, fie de drept. Eroarea nu trebuie confundată cu ignoranța: prima este cunoștința greșită relativ la o faptă, pe când ignoranța este lipsa cunoștinței. Însă în dreptul penal ele se confundă, deoarece eroarea provine din ignoranță. În dreptul penal eroarea de fapt constituie o scuză. De asemenea, în dreptul barbar era considerată ca scuză, iar în dreptul canonic și dreptul Evului Mediu eroarea de fapt constituia o scuză numai atunci când nu provenea dintr-o vădită neglijență.

Cuvinte-cheie: eroare, legalitate, normă, proces, infracțiune.

HISTORICAL REFERENCES AND GENERAL NOTIONS REGARDING JUDICIAL ERROR

Error is the wrong idea we have about a thing, or more precisely the belief in the existence of a quality or a fact, relative to a legal fact, quality or fact that does not exist in reality. Error in criminal law has the comprehensive meaning of mistake and ignorance. So, the mistake or unintentional commission of a crime is always the result of ignorance, either in fact or in law. Error should not be confused with ignorance: the first is the wrong knowledge relative to a deed, while ignorance is the lack of knowledge. But in criminal law they are confused, because the error comes from ignorance. In criminal law, factual error constitutes an excuse. Likewise, in barbarian law it was considered an excuse, and in canon law and the law of the Middle Ages, the factual error constituted an excuse only when it did not come from obvious negligence.

Keywords: error; legality, norm, trial, crime.

REFERENCES HISTORIQUES ET NOTIONS GENERALES SUR L'ERREUR JUDICIAIRE

L'erreur est l'idée fautive que l'on se fait d'une chose, ou plus précisément la croyance en l'existence d'une qualité ou d'un fait, par rapport à un fait juridique, une qualité ou un fait qui n'existe pas dans la réalité. L'erreur en droit

pénal a le sens global d'erreur et d'ignorance. Ainsi, l'erreur ou la commission involontaire d'un crime est toujours le résultat de l'ignorance, soit en fait, soit en droit. L'erreur ne doit pas être confondue avec l'ignorance : la première est la mauvaise connaissance relative à un acte, tandis que l'ignorance est le manque de connaissance. Mais en droit pénal, ils sont confus, car l'erreur vient de l'ignorance. En droit pénal, l'erreur factuelle constitue une excuse. De même, dans le droit barbare, elle était considérée comme une excuse, et dans le droit canonique et le droit du Moyen Âge, l'erreur de fait ne constituait une excuse que lorsqu'elle ne provenait pas d'une négligence manifeste.

Mots-clés: erreur; légalité, norme, procès, crime.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ И ОБЩИЕ ПОНЯТИЯ О СУДЕБНОЙ ОШИБКЕ

Ошибка – это неверное представление, которое мы имеем о вещи, или, точнее, вера в существование качества или факта по отношению к юридическому факту, качеству или факту, не существующему в действительности. Ошибка в уголовном праве имеет всеобъемлющее значение ошибки и незнания. Итак, ошибка или неумышленное совершение преступления всегда является результатом незнания как фактического, так и юридического. Заблуждение не следует путать с невежеством: первое – это неправильное знание по отношению к поступку, а невежество – это отсутствие знания. Но в уголовном праве их путают, потому что ошибка происходит от незнания. В уголовном праве фактическая ошибка является оправданием. Точно так же в варварском праве это считалось оправданием, а в каноническом праве и праве Средневековья фактическая ошибка представляла собой оправдание только тогда, когда она не происходила из-за явной небрежности.

Ключевые слова: заблуждение, законность, норма, суд, преступление.

Introducere

Eroarea este ideea greșită pe care o avem despre un lucru, sau mai precis credința în existența unei calități sau a unui fapt, relativ la un fapt juridic, calitate sau fapt care nu există în realitate. Eroarea în dreptul penal are înțelesul comprehensiv de greșeală și de neștiință. Deci, greșeala sau comiterea fără voință a unei infracțiuni este mereu rezultatul ignoranței fie de fapt, fie de drept. Eroarea nu trebuie confundată cu ignoranța: prima este cunoștința greșită relativ la o faptă, pe când ignoranța este lipsa cunoștinței. Însă în dreptul penal ele se confundă, deoarece eroarea provine din ignoranță.

Materiale utilizate, metode și tehnici de cercetare aplicate

În vederea cercetării cât mai complete a obiectului investigației, urmărind cu perseverență atingerea graduală a obiectivelor enunțate anterior, au fost

selectate metode adecvate de cercetare științifică. În acest sens, baza metodologică a investigației se compune din: metoda logică, analiza deductivă, inductivă, generalizarea, specificarea, diviziunea, clasificarea, definirea, utilizate proporțional pe tot parcursul lucrării; metoda istorică, folosită pentru realizarea unei retrospective istorice privind evoluția controlului judiciar, metoda sistematică, metoda comparativă și alte metode generale științifice.

Rezultate obținute și discuții

În dreptul penal eroarea de fapt constituie o scuză. De asemenea, în *dreptul barbar* era considerată ca scuză, iar în dreptul canonic și dreptul evului mediu eroarea de fapt constituia o scuză numai atunci când **nu provenea dintr-o vădită neglijență.**

Dispoziții exprese care să conțină o regulă generală, cu privire la *ignoranță* și *eroare*, nu apar

în vechile noastre legiuri. Totuși, chiar în sistemul acestora, când eroarea sau ignoranța de fapt se raportau la vreun element constitutiv al infracțiunii, atunci, pe baza principiilor ce disciplinau materia imputabilității, ele apărau de pedeapsă. Primele dispoziții cu privire la ignoranță și eroare le găsim în „Cartea Românească de Învățatură, pravilele împărătești” – 1646, a lui Vasile Lupu, și în „Îndreptarea Legii” – 1652, a lui Matei Basarab, amândouă lucrute sub îndrumarea lui Farinaceus („Praxis et Theoricae criminalis”), fiind unele din cele mai vechi coduri datorite puterii legiuitoare, și scrise în limba țării.

Ignoranța de drept formează prea puțin obiectul acestor legiuri. Pravila lui Vasile Lupu, glava 42, zacon 11 (respectiv *Pravila lui Matei Basarab*, glava 212, zacon 11 și 12), cuprinde următoarele: „Necunoasterea pravilei celui meștecatoriu de sânge nu dă să aibă certare mare; însă nu celuia ce nu va cunoaște nici un fial de pravile, ci numai celuia ce nu va cunoaște pravila ceia ce o cunosc toți [3].

Apare aici ipoteza „*error communis*”, în care ignoranța pravilei micșorează pedeapsa cuvenită celui vinovat de incest. Ignoranța și eroarea de fapt au captat mai mult atenția legiuitorului în *Cartea Românească de Învățatură*, în glava 5, zacon 7 (în Muntenia: glava 88, zacon 7), **eroarea în materie de bani falși**, care apără de pedeapsă: „de va giura, cum nu știe, c-au fost acei bani răi, să fie în pace, nici o certare să nu aibă”. În glava 45, zacon 4 (în Muntenia: glava 88, zacon 4), apare **eroarea în materie de injurii**, iar în glava 15, zacon 8 și următoarele (în Muntenia: glava 237, zacon 8 și urm.), **eroarea în materie de bigamie**, care îndepărtează imputabilitatea: „de va putea arăta la giudeț cu bune și credincioase mărturii ca acelea cum n-au știut că are muier, nu să va certa”.

Alte tipuri de eroare apar definite în glavele următoare, astfel: în glava 7 („Pentru ucidere și de cîte fialuri de ucidere sînt”), zacon 1 (în Muntenia:

glava 242, zacon 1), **error in personam** și în glava 9, zacon 24 (în Muntenia: glava 244, zacon 24). Conform acesteia din urmă, circumstanța agravantă în caz de **eroare asupra persoanei** nu se pune în sarcina inculpatului: „Cela ce-ș va ucide pre tată-său, sau tata pre fiu-său, necunoscându-l, cum s-are dzice: s-au schimbat într-alte haine, sau într-o mestecătură de oameni mulți, nu se va certa ca ucigătoriu de părinți.”

Mult mai târziu găsim înscrisă, în art. 3 al Codului Calimach, următoarea dispozițiune, care reamintește de principiul „**nemo censetur ignorare legem**” sau „**ius**”: Publicându-se o lege după chipul cuviincios, nu poate nimeni a se apăra zicînd că nu i s-a făcut cunoscut (acest articol imită dispozițiile art. 2 al Codului austriac). Tot în art. 3: „Trebuința cere ca omul să învețe pravilele, fiindcă nimeni nu se poate ajuta pentru neștiința lor.” Dispoziții interesante se regăsesc și în „Condica criminalicească cu procedura ei din 1920 și 1926”, care stabilește în Capitolul IX – „Pentru ucidere”, art. 212 („Uciderea cea necugetată după întîmplări micșorează sau mărește nevinovăția”), pct. 3: „Cel ce va dovedi, că cu neluare aminte aruncînd ceva, s-au întîmplat a se face moarte, se va îndatori a împăca pe rudeniile mortului, veghindu-se și cu o vremelnică închidere”. Eroarea aici formează o cauză de micșorare a pedepsei.

Subliniind că în dreptul penal problemele privitoare la eroare sunt mult discutate, prof. I. Tanoviceanu observa că: „în realitate, orice eroare de fapt presupune o neglijență, și prin urmare trebuie pedepsită, bineînțeles cu o pedeapsă mai mică sau mai mare, după cum neglijența este mai mică sau mai mare. Este greu de închipuit o eroare de fapt care să nu provină din neglijență”.

În literatura juridică mai recentă, s-a arătat că „prin eroare se înțelege în dreptul penal, reprezentarea greșită, de către cel care săvârșește o faptă prevăzută de legea penală, a realității din momentul săvârșirii faptei, reprezentare determinată

de necunoașterea sau de cunoașterea greșită a unor date ale realității” [2]. Eroarea poate avea deci ca sursă fie o completă necunoaștere a unei stări, situații sau împrejurări ale realității în care a avut loc săvârșirea faptei (ignoranță absolută sau totală), fie o cunoaștere greșită, inexactă, a unor astfel de date ale realității (ignoranță relativă sau parțială).

Legislația penală a Republicii Moldova nu prevede vreo normă penal-juridică, care ar reglementa răspunderea persoanei pentru fapta comisă în prezența unei erori de diferită natură. Însă în codurile penale ale mai multor țări se conțin norme cu privire la eroare. Spre exemplu §15,20 din Codul Penal al statului New York; §16,17 Cod Penal al Republicii Federale Germania; art. 14 Cod Penal al Spaniei; art. 122-3 Cod Penal al Franței; art. 14 Cod Penal al Bulgariei [11], art.51 Cod Penal al României etc.

Așadar, eroarea de drept penal este cu privire la însăși existența normei de încriminare, în sensul că cel care comite fapta consideră că ea este comisă de lege.

Conștiința umană este capabilă nu numai de a percepe lumea înconjurătoare, dar poate concomitent și să conducă activitatea de modificare a realității existente. Influența lumii înconjurătoare asupra omului se implantează în mintea acestuia sub forma emoțiilor, gândurilor, intențiilor a unor „tendențe ideale” [1, p.165]. Astfel în conștiința umană se formează o reprezentare a celor percepute, reprezentare care, uneori poate fi greșită sau imprecisă. Dacă la săvârșirea unei fapte social – periculoase, persoana are o închipuire eronată în privința însușirilor sociale și de drept ale acesteia, atunci această greșală poate influența conținutul și forma vinovăției [14, p. 33].

Eroarea poate avea ca sursă fie o completă necunoaștere a unei împrejurări de fapt ori de drept în care a avut loc săvârșirea faptei, fie o cunoaștere greșită, inexactă a unor astfel de date. Cel care

acționează cu conștiința cunoașterii nesigure a realității acceptă riscul urmării prejudiciabile a faptei sale, atitudine caracteristică intenției indirecte.

Este de la sine înțeles că conștientizarea socialului și a licitului are importanță numai atunci, când aceasta se manifestă într-o activitate volitivă concretă a omului și influențează realitatea înconjurătoare. Dacă conștiința nu este mediată de un efort volitiv față de realitatea înconjurătoare într-un act de activitate concretă, așa o afirmare a intelectului uman nu are importanță juridico-penală.

Latura volitivă a psihicului reprezintă o premisă de importanță primordială pentru răspunderea penală. În așa fel dacă persoana conștientiza importanța socială a acțiunilor proprii, dar în rezultatul bolii voința sa a fost lezată, ea nu poate fi trasă la răspundere penală [14, p.19].

O importanță nu mai mică o are aspectul intelectual al psihicului deoarece încălcări (lezări) ale factorului intelectual exclud posibilitatea tragerii persoanei la răspundere penală. Întru caracterizarea aspectului intelectual al vinovăției, legiuitorul utilizează următoarele noțiuni: conștientizarea caracterului social-periculos al acțiunii sau inacțiunii comise; prevederea consecințelor sau urmărilor social – periculoase; prevederea posibilității, atitudinea ușuratică sau lipsită de răspundere.

Din această cauză este inexactă afirmația că momentul intelectual la săvârșirea faptei „apare în 2 forme: persoana conștientizează prezența semnului corespunzător sau nu conștientizează deși poate și trebuie să conștientizeze” [13, p. 177]. O asemenea înțelegere a afirmării intelectului este acceptabilă numai la delimitarea faptei infracționale de cea neinfracțională. În fapta infracțională caracterul momentului intelectual determină, de regulă și caracterul manifestării voinței [13, p.20].

Geneza social-psihologică a erorii constă în faptul, că la săvârșirea unor fapte social – periculoase, persoana raportează realitatea existentă

cu cunoștințele pe care ea deja le are. Are loc deci o dublă reflectare a realității. Eroarea însă, în cazul săvârșirii unei fapte, denotă o incorectă reflectare a obiectivității. Astfel eroarea nu este una de ordin istorico-real, ci de ordin psihologic în timpul reflectării realității. Determinarea originii erorii la săvârșirea infracțiunii este necesară pentru o corectă stabilire a erorii în dreptul penal.

Eroarea influențează direct factorul intelectual al voinței și indirect pe cel volitiv. Factorul intelectual constă în prevederea sau neprevăderea rezultatului firesc al acțiunii sau inacțiunii prevăzute de legea penală, precum și în cunoașterea tuturor acelor stări, situații sau împrejurări care atribuie faptei caracter penal ori o anumită gravitate.

Dacă făptuitorul nu cunoaște ori nu cunoaște exact, în momentul săvârșirii infracțiunii, anumite date ale realității care determină caracterul prejudiciabil al faptei sau gravitatea acesteia, eroarea sa îl face să nu-și dea seama de caracterul și gravitatea urmărilor faptei și, totodată, îl împiedică să-și determine în mod conștient voința.

Deși dispune de toate facultățile psihice care îi permit să înțeleagă și să-și dirijeze actele sale de conduită, sub influența erorii această capacitate psihică poate deveni insuficientă, ducând la lipsa de vinovăție a persoanei. De aceea, în știința dreptului penal este studiată această influență posibilă a erorii asupra vinovăției și răspunderii penale. Dar factorul intelectual fiind deformat, este limpede că a avut loc o deformare și a factorului volitiv, pentru că voința s-a conformat conștiinței și pentru că, dacă n-ar fi fost afectat de eroare, este posibil că și manifestarea voinței ar fi luat un alt curs [16, p.52-53].

Prevederea sau previziunea de asemenea reprezintă un semn intelectual – psihologic. Cu toate acestea conștiința pericolului social cât și a ilegalității acțiunilor săvârșite nu este similară noțiunii de prevedere a urmărilor social-periculoase [20, p.34].

Prevederea este în esență aceeași conștiință care include în sine închipuirea despre pericolul acțiunii și legătura sa causală cu prejudiciul urmat [18].

Prevederea este conștientizarea și înțelegerea viitorului pornind de la acțiunea sau inacțiunea săvârșită. Aceasta este corelarea acțiunilor proprii cu acele urmări, modificări în lumea obiectivă, care după părerea persoanei vor urma, sau posibil vor urma.

Previziunea presupune și conștientizarea căilor de dezvoltare spre acest viitor pornind de la fapta săvârșită. Conștientizarea căilor de dezvoltare spre viitor nu este un semn intelectual – psihologic independent [17, p.34], ci doar un element al prevederilor urmărilor în sistemul legăturilor sale fundamentale și necesare [21, p.28].

Prevederea reprezintă o prognoză, o presupunere, planificare și o analiză a acelor urmări ale faptei sale, pe care persoana tinde să le atingă sau față de care este indiferentă sau speră să le evite. Prevederea ca o formă a intelectului presupune o analiză aprofundată a caracterului activității luând în considerare toți factorii și circumstanțele în care aceasta se desfășoară.

Conștientizarea de către persoană a pericolului social și a ilegalității acțiunii sau inacțiunii săvârșite precedate de prevederea urmărilor social – periculoase, ea reprezintă fundamentul prevederii date, baza și punctul de pornire al acesteia. Și corect se consemnează, că persoana nu poate prevedea și nici să fie obligată a prevedea survenirea daunei, dacă ea nu conștientizează sau nu trebuie și nici nu poate conștientiza această calitate.

Este adevărat că în literatura psihologică s-a afirmat o altă opinie. Se accentua că despre conștientizarea de către persoană a importanței sociale a propriei fapte se poate de vorbit numai atunci, când ea prevede urmările ei [19, p. 10].

Cu toate acestea, dacă intelectul omului nu cuprinde integral sau nu cuprinde toate urmările îndepărtate posibile, aceasta nu înseamnă că lipsește

conștientizarea caracterului acțiunilor comise. Chiar și din punct de vedere al caracteristicii temporale, conștientizarea pericolului social și a ilegalității este anterioară prevederii. Iar de aici tragem concluzia că este imposibil a planifica, prognoza sau presupune urmările și căile ce duc spre acestea, neconștientizând importanța faptică și socială a acțiunilor comise și a cerințelor față de acestea.

În literatura juridico-penală, *eroarea este definită în mod diferit*, neajungându-se la un consens deplin până în prezent în privința acestor probleme.

Astfel în literatura de specialitate rusă unii autori definesc eroarea ca „*greșeala persoanei în ce privește componentele faptice și juridice ale celor săvârșite*” [12, p. 105-106].

Juriștii, ca și reprezentanții altor științe, sînt interesați mai mult nu de însăși constatarea unei oarecare fapte, dar de calea devenirii acesteia. Săvîrșind vre-o careva faptă social – periculoasă, fiecare om percepe, evaluează în mod diferit circumstanțele de fapt care l-au determinat la săvîrșirea faptei date. Aceasta se condiționează de particularitățile sale atât psihologice și sociale, cât și cele biologice [9, p. 105-106]. În cele din urmă, unul și același obiect, este reflectat în mod diferit în conștiințele a 2 indivizi.

În dreptul penal, eroarea la nivelul interpretării poate fi, spre exemplu la reținerea infractorului, când drept aceasta se ia o altă persoană care seamănă la exterior cu acesta (înălțimea, hainele, modul de comportare) și care din careva motive a încercat să se ascundă; în cazul executării ordinului, când persoana ce-l îndeplinește greșește în privința legalității ordinului, de asemenea medicul poate fi în eroare la stabilirea diagnozei ce poate avea drept consecințe urmări grave, deși vizual el corect a apreciat cauza îmbolnăvirii, sursa bolii.

Realitatea reprezentată sau percepută de către persoană sau modelele senzoriale ale ei nu devin totdeauna stimulente ale activității infracționale.

Este evident că, la cercetarea cazurilor penale trebuie de luat în considerare că omul, a cărui interpretare a senzorialului a fost incorectă și/sau eronată, reflectă incorect și eronat esențialul în dezvoltarea fenomenelor. Iar de aici, el săvîrșește acele acțiuni pe care dacă ar fi făcut o altă interpretare, niciodată nici nu le-ar fi săvîrșit.

Această inaptitudine, mai bine zis imposibilitate a gândirii de a determina eroarea celor percepute senzorial și de a da o apreciere justă fenomenelor corect percepute, se explică fie prin deteriorarea destul de puternică a mecanismului reflectării realității obiective, fie prin neconsecutivitatea gândirii logice, condiționate de un nivel de cunoștințe insuficient, de experiența practică și socială mică, de stări fiziologice și psihologice ale persoanei [15, p.16-26], caracteristicile reale psihologice, de specificul situației, fie luate împreună, parțial sau în întregime. În general însă, în asemenea situații are loc „detașarea (desprinderea) conținutului cunoașterii de condițiile apariției sale și atribuirea acestui conținut la alte condiții” [19, p.40]. Eroarea la nivelul rațional – apreciativ al interpretării în dreptul penal poate fi spre exemplu în cazul prevederii caracterului și a gravității urmărilor, în legalitatea sau ilegalitatea acțiunii săvârșite, în caracterul relațiilor sociale încălcate etc.

Nu există îndoială, spre exemplu, că și perceperea, reprezentarea, noțiunea, raționamentul, și concluzia vor fi cu atât mai corecte cu cât este mai înalt nivelul cunoștințelor, intereselor și culturii persoanei. Caracterul senzorialului și raționalului la reflectarea realității, după cum s-a remarcat, depinde de calitățile psihologice ale persoanei, particularitățile sistemului său nervos. Astfel persoana cu un sistem nervos ușor iritabil și cu o stăpânire de sine redusă poate mai des să greșească decît persoana la care procesul de excitare este echivalent celui de frînare.

Este necesar de ținut cont și de starea psihică excesivă, frică, furie, neliniște, foame în anumite situații poate mări limitele percepției și reprezentării,

să mobilizeze psihicul omului, iar în altele poate contribui la reflectarea și înțelegerea incorectă a realității.

O importanță nu mai mică pentru corecta reflectare a obiectului o au procesele emoționale. Fiind indicatori ai prezenței unor oarecare necesități, ele reprezintă niște catalizatori originali ai hotărârilor volitive. În aceste condiții, conștiința nu poate da o apreciere deplină, detaliată și multilaterală a celor împlinite. Emoțiile, în special în starea afectivă a lor, îngustează sfera intelectuală a psihicului, încetinesc activitatea intelectuală [8, p. 14], sau contribuie la evidențierea excesivă a acestui proces. În aceste cazuri se micșorează posibilitățile controlului social, dar se mărește posibilitatea denaturării realității în conștiința persoanei.

În practica judiciară de anchetă la hotărârea întrebărilor privind vinovăția și răspunderea penală se ține cont, că calitățile psihice și starea persoanei, originalitatea și specificul decurgerii proceselor psihologice și emoționale ale ei, pot influența asupra corectitudinii reflectării calităților faptei în conștiința persoanei.

Erorile exprimă disonanță. Făptuitorul percepe un lucru într-un mod anumit, iar societatea în ansamblu îl percepe absolut în alt mod. Societatea insistă asupra faptului că viziunea ei este corectă, că într-adevăr s-a cauzat un prejudiciu și că în realitate victima a fost prejudiciată. Un infractor suspectat afirmă că, din punctul său de vedere, totul se prezintă într-un alt mod și că el a perceput realitatea altfel decât ceilalți oameni. Din punctul de vedere al percepției sale el nu a făcut nimic atât de grav sau cel puțin nimic atât de serios pe cât se pare că a făcut. Unui individ i s-a părut că suspectul a tras și a rănit un polițist, însă din perspectiva celui care a tras ar fi posibile oricare din următoarele variante:

1) El se afla la trageri și a crezut că trage într-o țintă de carton sub forma figurii de ofițer al poliției.

2) El a crezut că ofițerul de poliție este un agent

de pază particular, pe când de fapt acesta era ofițer al poliției.

3) El era convins că ofițerul este o persoană civilă care îl atacă și că el trebuie să se opună, fiind în legitimă apărare.

4) El a crezut că ofițerul de poliție este corupt și că ține de datoria lui să-l aresteze, dar mai întâi trebuia să-l imobilizeze.

Oricare din aceste idei eronate ar fi putut apărea în conștiința făptuitorului în momentul în care acesta a tras în ceea ce i s-a părut ca având formă de ofițer în albastru. Unele dintre aceste idei (în special, ideea că el trage într-o figură de carton reprezentând un ofițer) l-ar putea face aparent nevinovat, din punct de vedere moral, față de acuzația de vătămare corporală a ofițerului sau tentativă de omor. Alte idei, cum ar fi convingerea făptuitorului că ofițerul de poliție este corupt și că datoria lui era să tragă, par să fie mai problematice. Putem să ne întrebăm de ce unele din aceste idei sunt erori relevante în raport cu vinovăția făptuitorului, iar altele nu? Să începem cu examinarea a două categorii de erori posibile, considerate de regulă irelevante în raport cu răspunderea penală.

La soluționarea chestiunii despre vinovăție și formele ei o deosebită importanță are clarificarea întrebării ce vizează eroarea (greșeala) comisă de persoană față de urmările faptei sale [4]. Persoana poate fi indusă în eroare din cauza că ea nu știa care este caracterul faptei săvârșite de ea – legal sau ilegal, nu dispunea de informații depline și veridice despre acea sau altă circumstanță în care a săvârșit fapta, nu a apreciat adecvat situația concretă sau din cauza că în momentul săvârșirii infracțiunii a fost speriată de cineva sau ceva, sau avea alte emoții.

S-a vorbit că, pentru a constata infracțiunea, este necesar să se confirme că făptuitorul avea capacitatea psihică de a-și da seama de acțiunile sale. Însă, în unele situații, făptuitorul nu poate acționa în raport cu realitatea existentă în momentul săvârșirii

infrațiunii. O deficiență de moment poate exclude vinovăția persoanei.

Bineînțeles că calitățile psihice, stările și procesele nu sînt determinante ale comportamentului uman, date inițial de la sine. Ele se formează, se dezvoltă, definesc și se manifestă în procesul activității sociale cotidiene a persoanei și exprimă unitatea calităților sociale și biologice ale omului [7, p.70]. Determinant, esențial pentru psihic este condiționarea sa de factorii sociali exteriori. Însă orice factori sociali acționează asupra procesului reflectării realității prin intermediul acelor calități psihice, stări, procese, care sînt determinate de ființa socială și care ele însele au devenit într-o oarecare măsură condiții, cauze ale reflectării incorecte a realității, adică influența socialului asupra procesului reflectării este mediată de către caracteristicile psihice, se manifestă indirect. Spre exemplu, deficiența educației în școală, influența negativă a neajunsurilor din familie pot forma sau contribui la apariția unor asemenea calități ale personalității, necesități, înclinații și interese, care pot fi condiții, premise pentru apariția erorii și activității eronate.

L. Feuerbah menționa că omul needucat cu aceeași ochi și urechi, posibil chiar mai bine dezvoltate din punct de vedere fizic, vede și aude nu ceea ce percepe omul instruit și altfel decât acesta¹.

Este posibilă și influența nemijlocită a factorilor sociali asupra procesului reflectării și apariției erorii. În asemenea situații ei apar ca parte componentă a circumstanțelor exclusiv exterioare ce determină greșeala. Concomitent influența nemijlocită a factorilor sociali la apariția erorii poate fi în dublă ipostază [14, p.42]:

a) Asupra subiectului individual determinat al activității sociale. Spre exemplu: inoportunitatea, parțialitatea sau lipsa informației juridice la un conducător numit la o funcție oarecare, necunoașterea instrucțiunilor și regulamentelor,

drepturilor și obligațiilor, în baza cărora el trebuie să acționeze și pe care trebuie să le execute, au adus la aceea că conducătorul nu-și îndeplinea îndatoririle ce-i reveneau, considerând eronat că acțiunile sale sînt drepte.

a) Asupra subiectelor individual – nedeterminate, această influență nemijlocită a factorului social asupra greșelii poate să se refere la toate subiectele relațiilor corespunzătoare adică poate fi general, sau să se refere la grupuri de oameni separate, sfere de producție etc. Ca exemplu pot servi legile nou adoptate, dacă ele nu au fost aduse la timp la cunoștința cetățenilor sau unei anumite grupe de destinatari; transmiterea imprecisă a informației prin intermediul mijloacelor de informare etc.

La factorii exteriori, afară de circumstanțele sociale, care influențează la apariția greșelilor, se poate atribui timpul, locul, împrejurările săvârșirii acțiunii, condițiile climaterice etc. Însă determinanți sînt factorii sociali, anume ei într-o mai mare măsură determină importanța penal-juridică a unei sau altei greșeli.

Unanim se recunoaște însă în doctrină că, în dependență de caracterul reprezentării incorecte a persoanei, se deosebește eroarea de fapt și eroarea de drept care are importanță nu numai teoretică dar și practică.

Între cauzele care înlătură caracterul infracțional al faptei prevăzute de legea penală există diverse conexități. Eroarea reprezintă cauza de împiedicare a constituirii infracțiunii cu cea mai mare aptitudine sau compatibilitatea de a intra în concurs cu celelalte cauze de același fel. Din acest punct de vedere eroarea va putea intra în relații de suprapunere totală ori parțială cu toate situațiile, stările sau împrejurările care împiedică constituirea infracțiunii în condițiile de săvârșire conștientă a faptei prevăzute de lege, cum ar fi, legitima apărare, stare de extremă necesitate, lipsa de pericol social concret al faptei, constrângerea etc.

¹ Фейербах Л., История философии, Собрание произведений, Т.2, Москва, 1974, p.282.

Cât privește concursul de succesiune sau substituție al unei cauze cu alta, eroare va putea intra în concurs cu cauze cum ar fi beția fortuită sau iresponsabilitatea, dacă săvârșirea faptei se realizează în condiții de intermitență a stărilor de inconștiență cu cele de luciditate a făptuitorului, eroarea realizându-și condițiile speciale de incidență în momentele de întrerupere a acțiunii celorlalte cauze, ori după încetarea lor definitivă (ca în cazul unei fapte prevăzute de legea penală începută sub limita vârstei de 14 ani și continuată din eroare peste această limită) [6].

Se poate ivi o conexitate între legitima apărare și eroarea de fapt. De exemplu, este posibil ca, victima unei agresiuni din cauza unei erori de percepție, să nu identifice persoana agresorului și să riposteze contra altei persoane, inocente. În această situație, victima se găsește în stare de legitimă apărare, căci înfruntă un atac ce întrunește toate condițiile cerute de lege, dar comite o eroare în identificarea agresorului. Legitima apărare nu se realizează însă, căci acțiunea de apărare este greșit îndreptată. Deci, condiția apărării împotriva unui agresor nu este îndeplinită, căci fapta prevăzută de legea penală nu este săvârșită împotriva agresorului, ci împotriva unui inocent. În asemenea cazuri, excluderea caracterului penal al faptei săvârșite este rezultanta aplicării dialectice a celor două cauze de excludere a infracțiunii, legitima apărare și eroarea de fapt.

La fel se pot ivi situații în care persoana atacată să vrea să lovească un agresor, dar prin *aberatio ictus* să lovească pe un inocent sau să-i lovească pe amândoi. Așadar, persoana atacată comite o eroare de realizare a apărării. Dacă nu i se va găsi vreo vină în executarea acestei apărări, fapta săvârșită nu va avea consecințe penale, prin aplicarea concomitentă a legitimei apărări și a erorii de fapt. Eroarea de fapt poate intra în concurs cu legitima apărare în situația în care atacul a fost iminent și actual, iar persoana a realizat apărarea în aceste limite de timp, după care s-a consumat însă cel ce s-a apărat a continuat

apărarea ulterior consumării fiind în eroare asupra caracterului consumat al atacului.

Eroarea mai poate intra în concurs cu starea de extremă necesitate, când cel ce se salvează a fost în eroare asupra urmărilor care s-au produs prin actul de salvare, urmări mai grave decât acelea care ar fi apărut dacă nu s-ar fi înfăptuit actul de salvare sau a fost în eroare crezând că nu există alte mijloace de salvare a bunurilor de la pericol etc. Eroarea poate fi în concurs și cu alte cauze care au aceeași natură juridică [5].

Există o opinie generală, acceptată la nivel internațional că o eroare privind unul dintre elementele cheie ale infracțiunii neagă intenția, cerută la comiterea intenționată a infracțiunii. Aceasta este reacția la care ne așteptăm din partea unui sistem de drept față de o eroare privind faptul dacă ținta este un om viu sau doar o figură de carton. Specialiștii germani au ajuns la acest rezultat prin reglementarea, în articolul 16 al codului, a faptului că o eroare asupra unui element al definiției neagă săvârșirea intenționată a infracțiunii. Juriștii din țările sistemului de drept comun abordează această problemă prin stabilirea în lege sau precedentul respectiv a existenței unei definiții convingătoare a intenției cerute. Odată ce există definiția, rezultatul poate fi dedus: eroarea fie neagă intenția, fie nu.

Concluzii

Eroarea poate avea ca sursă fie o completă necunoaștere a unei împrejurări de fapt ori de drept în care a avut loc săvârșirea faptei, fie o cunoaștere greșită, inexactă a unor astfel de date. Din această caracterizare rezultă că nu există eroare în caz de îndoială (dubiu), ci doar în conștiința necunoașterii exacte a acesteia. Cel care acționează cu conștiința cunoașterii nesigure a realității accepta riscul urmării prejudiciabile a faptei sale, atitudine caracteristică intenției indirecte. Tot astfel, nu poate fi considerată eroare incapacitatea sau neglijența profesională care a determinat o greșeală de calcul sau aplicarea

greșită a unui procedeu științific în exercitarea unei profesii (inginer, farmacist etc.), deoarece în astfel de cazuri există obligația legală pentru cei în cauză de a cunoaște realitatea (neglijența penală).

Cercetarea problemei erorii în dreptul procesual penal al Republicii Moldova, reprezintă o necesitate practică chemată să contribuie la întărirea legalității, a ordinii de drept cât și intensificarea protecției intereselor persoanei. Cercetarea teoretică a problemei erorii cu atât mai mult este necesară și actuală în prezent când suntem în procesul realizării reformei legislative și judiciare în Republica Moldova.

Problema erorii se află la interconexiunea unei serii de științe, cercetarea sa de mai departe necesitând cunoștințe aprofundate în domeniul juridic, filosofic și al psihologiei, aprofundarea cunoștințelor despre om. Această cercetare necesită o integrare constructivă a cunoștințelor date într-un întreg care ne-ar permite pe calea analizei, deducției și inducției – forme logice și mecanisme indispensabile cercetării științifice, a ne face o reprezentare generală dar și una în detaliu, a erorii în dreptul penal, a caracteristicilor și a factorilor săi determinanți.

Referințe bibliografice

1. BOTNARU, S. Eroarea în dreptul penal, Analele Științifice ale USM, seria Științe socio-umanistice, VI, Chișinău, 2001, p.165.
2. DIMA, T. Dreptul penal, partea generală, curs vol. I ed.Lumina Lex, 2001, p.321.
3. LONGINESCU, S.G. „Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu”, Bucuresti 1912, p.321.
4. MACARI, I. Drept penal al RM., partea generală, Chișinău 2002, CE USM, p.312.
5. MICHINICI, M. I. Drept penal, partea generală, Iași 1999, p.300.
6. GIURGIU, N. Drept penal – partea generală, Iași 2000, p.432.
7. Детерминистическая природа преступного поведения, Казань, 1975, p.70.
8. ДУБИНИНА, М.Н. Уголовная ответственность за преступления совершенные в сильном возбужденном состоянии, Москва, 1971, p. 14.
9. ДИЛЬМАН. Самая универсальная болезнь, Москва, 1980, p.72-80.
10. ФЕЙЕРБАХ, Л. История философии, Собрание произведений, Т.2, Москва, 1974, p.282.
11. КУЗНЕЦОВА, Н. Ф., ТЯЖКОВА, И. М., Курс уголовного права, Общая часть, Издательство «Зерцало», Москва, 1999, p.349.
12. КОПТЯКОВА, Л. И. Понятие ошибок в советском уголовном праве и их классификация в мон., Проблемы права, социалистической государственности и социального управления, Свердловск, 1978, p. 105-106.
13. КУДРЯВЦЕВ, В. Н. Общая теория квалификации преступлений, Москва, 1972, p. 177.
14. ЯКУШИН, В. А. Ошибка и её уголовно-правовое значение, Изд. Казанского университета, 1988, с.33.
15. ЛЕВИТОВ, Н. Д. Проблемы психических состояний, Москва, 1995, p.16-26.
16. МОСКОВИЧЕВ, С. Г. Проблемы мотивации в психологических исследованиях, Киев, 1975, p.52-53.
17. НИКИФОРОВ, Б. С. Субъективная сторона в формальных преступлениях, Москва, 1950, p.34.
18. ПИОНТКОВСКИЙ, А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву, Москва, 1961, p.349.
19. РУБИНШТЕЙН, С. Л. Общая психология, Москва, 1986, p. 10.
20. УТЕВСКИЙ, Б. С. Вина в советском уголовном праве, Москва, 1950, p.34.
21. ВОЛКОВ, Б. С. Проблемы воли и уголовная ответственность, Казань, 1965, p.28.